

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ КОНФЛІКТІВ¹

© 2020 КАЛЮЖНА Н. Г.

УДК 339.9.012:330.42
JEL Classification: F14

Калюжна Н. Г.

Зовнішньоторговельна інтеграція України в умовах поглиблення міждержавних конфліктів

Метою статті є ретроспективний аналіз зовнішньої торгівлі України товарами у контексті поглиблення міждержавних економічних протиріч та активного використання дискримінаційного інструментарію зовнішньоторговельної політики. Констатовано ускладнення перебігу процесів регіональної інтеграції держав через активізацію антиглобалізаційних тенденцій у міжнародних економічних відносинах. Обґрунтовано необхідність дослідження інтеграційних пріоритетів зовнішньої торгівлі України в умовах інтенсифікації міждержавних зовнішньополітичних та економічних конфліктів. Здійснено ретроспективний аналіз абсолютних (обсяги товарообігу в цілому та з окремими групами країн) і відносних (частка торгівлі з окремими групами країн в загальній структурі товарообігу) показників зовнішньої торгівлі України товарами з країнами Європи та СНД. Засвідчено негативний вплив запровадження Росією та Україною системи взаємних економічних санкцій на товарообіг держави в цілому та з окремими групами країн. Підтверджено гіпотезу про існування неухильної від'ємної тенденції в динаміці абсолютних і відносних показників зовнішньої торгівлі України товарами з країнами СНД. Не виявлено стійкої тенденції до зростання показників зовнішньої торгівлі України з країнами Європи в абсолютному вимірі. Обґрунтовано, що зовнішньоторговельна інтеграція України до європейського простору потребує виваженої торговельної політики з метою запобігання подальшій ескалації міждержавних торговельних конфліктів. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є надання кількісної оцінки впливу дискримінаційних заходів на національну економіку та розроблення рекомендацій щодо формування інтеграційних пріоритетів України на основі ефективної взаємодії з європейським і світовим економічним простором.

Ключові слова: інтеграція, торговельний конфлікт, економічні санкції, зовнішня торгівля, гіпотеза, тенденція.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-27-35>

Рис.: 3. **Табл.:** 5. **Формул:** 2. **Бібл.:** 9.

Калюжна Наталія Геннадіївна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри світової економіки, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: kalujnaya.natalya@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0513-705X>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2229717/nataliya-g-kalyuzhna/>

УДК 339.9.012:330.42
JEL Classification: F14UDC 339.9.012:330.42
JEL Classification: F14

Калюжная Н. Г. Внешнеторговая интеграция Украины в условиях углубления межгосударственных конфликтов

Целью статьи является ретроспективный анализ внешней торговли Украины товарами в контексте углубления межгосударственных экономических противоречий и активного использования дискриминационного инструментария внешней торговой политики. Констатируется осложнение процессов региональной интеграции государств в связи с активизацией антиглобализационных тенденций в международных экономических отношениях. Обоснована необходимость исследования интеграционных приоритетов внешней торговли Украины в условиях интенсификации межгосударственных внешнеполитических и экономических конфликтов. Осуществлен ретроспективный анализ абсолютных (объемы товарооборота в целом и с отдельными группами стран) и относительных (доля торговли с отдельными группами стран в общей структуре товарооборота) показателей внешней торговли Украины товарами со странами Европы и СНГ. Засвидетельствовано негативное влияние введения Россией и Украиной системы взаимных экономических санкций на товарооборот государства в целом и с отдельными группами стран. Подтверждена гипотеза о существовании неуклонной отрицательной

Kalyuzhna N. G. International Trade Integration of Ukraine in the Context of Deepening Interstate Conflicts

The aim of the article is a retrospective analysis of Ukraine's international trade in goods in the context of deepening interstate economic contradictions and active use of discriminatory tools of international trade policy. A complication of the processes of regional integration of countries due to the intensification of anti-globalization trends in international economic relations is noted. The necessity of studying the integration priorities of Ukraine's international trade under conditions of intensification of interstate contradictions concerning foreign policy and economic issues is substantiated. A retrospective analysis of the absolute (volume of trade in general and with individual groups of countries) and relative (share of trade with individual groups of countries in the overall structure of trade) indicators of Ukraine's international trade in goods with countries of Europe and the CIS is carried out. A negative impact of introducing by Russia and Ukraine a system of mutual economic sanctions on the commodity circulation of the state in general and with individual groups of countries is revealed. The hypothesis about the existence of a steady negative trend in the behavior of the absolute and relative indicators of Ukraine's international trade in goods with the CIS countries is confirmed. The study did not reveal a steady trend towards an increase in the

¹ Статтю виконано в рамках науково-дослідної роботи «Торговельно-економічні війни: національний та міжнародний вимір» (номер державної реєстрації 0118U000130).

тенденци в динаміці абсолютних і відносительних показателів зовнішньої торгівлі України товарами со странами СНГ. Не выявлена устойчивая тенденция к росту показателей внешней торговли Украины со странами Европы в абсолютном измерении. Обосновано, что внешнеэкономическая интеграция Украины в европейское пространство требует взвешенной торговой политики с целью предотвращения дальнейшей эскалации межгосударственных торговых конфликтов. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении являются предоставление количественной оценки влияния дискриминационных мер на национальную экономику и разработка рекомендаций по формированию интеграционных приоритетов Украины на основе эффективного взаимодействия с европейским и мировым экономическим пространством.

Ключевые слова: интеграция, торговый конфликт, экономические санкции, внешняя торговля, гипотеза, тенденция.

Рис.: 3. **Табл.:** 5. **Формул.:** 2. **Библ.:** 9.

Калужная Наталья Геннадиевна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры мировой экономики, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)

E-mail: kalujnaya.natalya@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0513-705X>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2229717/nataliya-g-kaluzhna/>

indicators of international trade of Ukraine with European countries in absolute terms. It is proved that the international trade integration of Ukraine into the European space requires a balanced trade policy in order to prevent further escalation of interstate trade conflicts. Prospects for further research in this area are to provide a quantitative assessment of the impact of discriminatory measures on the national economy and develop recommendations on the formation of Ukraine's integration priorities based on effective interaction with the European and world economic space.

Keywords: integration, trade conflict, economic sanctions, international trade, hypothesis, trend.

Fig.: 3. **Tabl.:** 5. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 9.

Kaluzhna Nataliya G. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of World Economy, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: kalujnaya.natalya@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0513-705X>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2229717/nataliya-g-kaluzhna/>

Вступ. Створення в Україні довгострокових умов для економічного зростання потребує поглиблення інтеграції національної економіки у світові та регіональні структури, яка в останні роки розглядається з точки зору пріоритету євроінтеграційного вектора розвитку вітчизняної економіки.

Перебіг процесів регіональної інтеграції держави ускладнюється через активізацію антиглобалізаційних тенденцій у міжнародних економічних відносинах, які спричиняють напруження у міждержавних торговельних стосунках і зумовлюють виникнення й ескалацію торговельних конфліктів.

Аналіз публікацій. Дослідження передумов запровадження, інструментарію реалізації та особливостей перебігу міждержавних торговельних конфліктів знайшли відображення в працях закордонних [1; 2] та вітчизняних [3–7] учених. Дослідниками розглянуто еволюцію використання економічних санкцій та констатовано політичний складник запровадження санкцій як засобу примусу до коригування державою-об'єктом санкцій зовнішньополітичного курсу [5], систематизовано засоби ведення економічних воєн [7], здійснено аналіз торговельно-економічних воєн у міжнародній практиці з точки зору інтересів їх учасників [6]. У вітчизняному науковому середовищі у фокусі дослідників перебувають форми та аспекти зовнішньоторговельного протистояння між Україною та Росією. Так, у роботі Г. В. Дугінець [4] розглядаються дискримінаційні заходи, запроваджені Російською Федерацією щодо України починаючи з 2012 р., та підкреслюється їх необґрунтованість і прихована політична мотивація.

С. Г. Войтов [3] наводить аналіз причин російських санкцій проти України та оцінює їх наслідки крізь призму двосторонніх договорів, укладених між державами у тор-

говельній сфері. В цілому дослідники одностайно визнають негативний вплив загострення україно-російських торговельних конфліктів на реалізацію зовнішньоторговельного потенціалу України в цілому та перспективи європейської інтеграції держави зокрема. Водночас питання статистичного обґрунтування відповідних гіпотез потребують подальших ретельних досліджень.

Метою статті є ретроспективний аналіз зовнішньої торгівлі України товарами у контексті поглиблення міждержавних економічних протиріч та активного використання дискримінаційного інструментарію зовнішньоторговельної політики.

Викад основного матеріалу. Антиліберальні настрої в суспільстві на тлі глобальних фінансово-економічних кризових явищ та геополітичної нестабільності отримують новий поштовх і формують запит на протекціоністську політику зовнішньої торгівлі, що, безумовно, негативно позначається на перспективах торговельної інтеграції України до європейського простору. Також треба взяти до уваги, що в умовах сучасної соціально-політичної конфронтації з Росією для України є виключеною реалізація природної функції консолідуючого чинника європейського та євразійського простору у сфері міжнародного та регіонального товарообігу.

Додаткові дисбаланси у зовнішньоторговельній діяльності держави спричиняють запровадження та послідовна ескалація економічних санкцій з боку Російської Федерації, що зумовлює доцільність аналізування трансформації динаміки та структури зовнішньої торгівлі України задля оцінювання можливостей та ризиків формування системи довготривалого та ефективного міжнародного співробітництва держави за умови набуття російськими санкціями системного характеру.

Обсяги та структура зовнішньої торгівлі України товарами у 2005–2019 рр.

Роки	Експорт (Е) / Імпорт (І)	Обсяги, млн дол. США				Структура, %		
		Усього	Країни СНД		Європа	Країни СНД		Європа
			Усього	у т. ч. РФ		Усього	у т. ч. РФ	
2005	Е	34228,4	10730,6	7490,1	10881,4	31,35	21,88	31,79
	І	36136,3	17029,3	12842,5	12666,4	47,13	35,54	35,05
2006	Е	38368,0	12663,5	8650,7	12625,5	33,01	22,55	32,91
	І	45038,6	20184,6	13787,0	16804,2	44,82	30,61	37,31
2007	Е	49296,1	18614,6	12668,5	14773,8	37,76	25,70	29,97
	І	60618,0	25569,5	16838,2	23048,9	42,18	27,78	38,02
2008	Е	66954,4	23809,4	15748,5	19732,8	35,56	23,52	29,47
	І	85535,3	33569,4	19414,2	30477,0	39,25	22,70	35,63
2009	Е	39695,7	13472,9	8494,9	10264,5	33,94	21,40	25,86
	І	45433,1	19692,6	13235,8	16233,8	43,34	29,13	35,73
2010	Е	51405,2	18740,6	13428,1	13829,6	36,46	26,12	26,90
	І	60742,2	26697,4	22198,0	20004,5	43,95	36,54	32,93
2011	Е	68394,2	26177,0	19819,6	18442,4	38,27	28,98	26,96
	І	82608,2	37212,4	29132,2	27065,9	45,05	35,27	32,76
2012	Е	68809,8	25302,6	17631,7	17424,0	36,77	25,62	25,32
	І	84658,1	34452,6	27418,3	27556,0	40,70	32,39	32,55
2013	Е	63320,7	22077,3	15077,3	17219,3	34,87	23,81	27,19
	І	76986,8	27941,6	23244,0	28621,4	36,29	30,19	37,18
2014	Е	53901,7	14882,2	9798,2	17398,3	27,61	18,18	32,28
	І	54428,7	17276,9	12700,0	22415,0	31,74	23,33	41,18
2015	Е	38127,1	7806,1	4827,7	13015,2	20,47	12,66	34,14
	І	37516,4	10485,5	7492,7	15330,2	27,95	19,97	40,86
2016	Е	36361,7	6031,5	3592,9	13496,3	16,59	9,88	37,12
	І	39249,8	8565,4	5149,3	17140,8	21,82	13,12	43,67
2017	Е	43264,7	6916,4	3936,5	17901,9	15,99	9,10	41,38
	І	49607,2	11477,9	7204,0	22922,4	23,14	14,52	46,21
2018	Е	47335,0	7025,2	3652,6	20606,0	14,84	7,72	43,53
	І	57187,6	13209,1	8090,4	25370,8	23,10	14,15	44,36
2019	Е	50060,3	6755,1	3243,1	20752,3	13,49	6,48	41,45
	І	60783,7	11877,9	6986,2	24996,2	19,54	11,49	41,12

Джерело: складено автором на основі [8]

Аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі держави товарами (табл. 1, рис. 1, рис. 2) свідчить, що у період 2005–2013 рр. у її структурі відсутні чітко виражені тенденції інтеграційного тяжіння в координатах «СНД–Європа». Основні обсяги експорту товарів протягом цих років припадали на країни СНД, коливаючись у діапазоні від 31,35 % (2005 р.) до 38,27 % (2011 р.). Своєю чергою, у структурі експорту до країн СНД очікувано частка торгівлі з Росією є максимальною та сягає від 21,40 % (2009 р.) до 26,96 % (2011 р.). Що стосується експорту до країн Європи, то його частка у загальній структурі зовнішньої торгівлі України товарами також була суттєвою (від

25,32 % у 2012 р. до 32,91 % у 2006 р.), але мала тяжіння до зменшення. Отже, чітка виражена інтеграційна тенденція у структурі українського експорту товарів протягом 2005–2013 рр. не спостерігалася. Що стосується структури українського імпорту (рис. 2), то в ній протягом 2005–2013 рр. досить чітко простежуються інтеграційні тяжіння України до торгівлі з країнами СНД. Обсяги імпорту товарів із країн СНД в аналізованому періоді коливаються в діапазоні від 36,29 % (2013 р.) до 47,13 % (2005 р.).

З 2014 року починається поступове зростання частки експорту до країн Європи та імпорту з них у загальній структурі зовнішньої торгівлі України товарами. Так, част-

Частка у загальній структурі, %

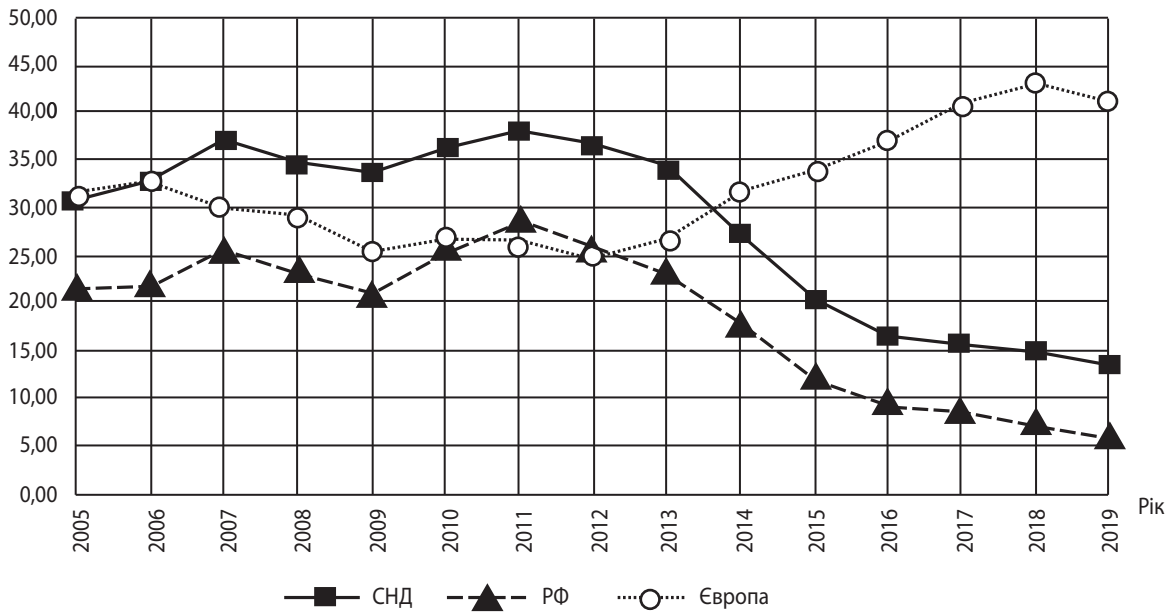


Рис. 1. Структура експорту товарів України до країн Європи та СНД у 2005–2019 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [8]

ка експорту в країни Європи змінилася з 32,28 % у 2014 р. до 41,45 % у 2019 р. з піковим значенням на рівні 45,83 % (2018 р.). Частка імпорту з Європи протягом останніх років перебувала в діапазоні від 40,86 % (2015 р.) до 46,21 % (2017 р.). Одночасно стрімко зменшуються структурні характеристики зовнішньої торгівлі України з країнами СНД в цілому та Росією зокрема. Найнижчого значення обидві характеристики сягнули у 2019 р. – відповідно 13,49 % (частка торгівлі з СНД) та 6,48 % (частка торгівлі з РФ).

Різкі структурні зміни зумовлені як ускладненням соціально-політичних та економічних відносин із Російською Федерацією, так і введенням режиму автономних торговельних преференцій при експорті в країни ЄС (03.04.2014 р.) з подальшим набуттям чинності розділу IV Угоди про зону вільної торгівлі України з ЄС (01.01.2016 р.).

Безумовний негативний вплив на структуру та обсяги зовнішньої торгівлі України та СНД мало скасування

Частка у загальній структурі, %

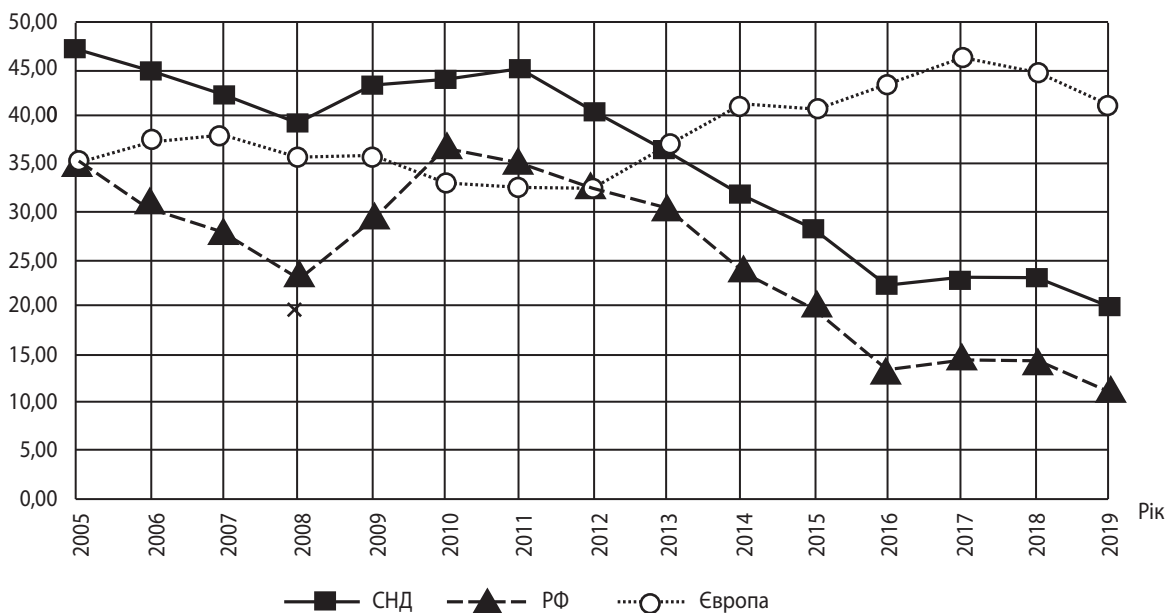


Рис. 2. Структура імпорту товарів Україною з країн Європи та СНД у 2005–2019 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [8]

з 01.01.2016 р. в односторонньому порядку Росією угоди про зону вільної торгівлі відносно України та введення в дію російського продовольчого ембарго, що зумовило запровадження Україною контрзаходів у вигляді заборони постачань російських продуктів еквівалентної сумарної вартості.

Торговельно-економічний тиск з боку Росії Україна зазнавала ще до початку військового конфлікту на сході держави. До основних дискримінаційних заходів з боку Російської Федерації щодо України у 2012–2013 рр. слід віднести «сирну» та «шоколадну» торговельні війни, введення утилізаційного збору на легкові та вантажні

авто, експортну блокаду «ризикованих» імпортерів тощо. У 2014 році, після переходу геополітичного протистояння між державами у гостру фазу, система економічних санкцій та контрсанкцій стає основним інструментом взаємної зовнішньоторговельної політики, що вочевидь призводить до трансформації структури зовнішньої торгівлі України та зменшення її обсягів.

Попри тривалий зовнішньополітичний та економічний конфлікт, за підсумками 2019 р. Росія входить у топ-3 країн, до яких постачалися українські товари (табл. 2). Водночас порівняно з 2018 р. обсяги експорту з України до РФ зменшилися на 11,2 %, а російського імпорту – на 13,6 %.

Таблиця 2

Основні партнери в зовнішній торгівлі України товарами у 2019 р.

	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	у % до 2018 р.	тис. дол. США	у % до 2018 р.	
Білорусь	1549875,2	118,8	3752171,9	99,1	-2202296,7
Єгипет	2254097,8	144,8	113083,8	116,8	2141014,0
Індія	2024052,4	93,0	741098,0	120,2	1282954,4
Іспанія	1500801,3	109,6	844204,8	132,6	656596,5
Італія	2418878,1	92,0	2074744,4	102,1	344133,7
Китай	3593683,7	163,3	9195634,0	120,9	-5601950,2
Нідерланди	1848433,2	115,3	765046,2	98,5	1083386,9
Німеччина	2383393,7	107,9	5991518,9	100,1	-3608125,2
Польща	3296538,7	101,2	4102572,3	112,6	-806033,6
Російська Федерація	3243064,6	88,8	6986202,1	86,4	-3743137,5
Туреччина	2619061,7	111,3	2354738,2	137,4	264323,5
Угорщина	1562810,3	94,9	1241628,8	98,5	321181,5

Джерело: складено автором на основі [8]

Неухильна тенденція до зменшення обсягів двосторонньої торгівлі України та Росії зберігається з 2011 р. (див. рис. 1, рис. 2), що зайвий раз підтверджує передумання міждержавних торговельних конфліктів загостренню зовнішньополітичних відносин, та зумовлює необхідність віднаходження Україною нових напрямів регіональної торговельної інтеграції. Як основний вектор розвитку зовнішньої торгівлі держави цілком ґрунтовно розглядається поглиблення україно-європейських торговельних відносин унаслідок створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Але слід зазначити, що відчутні зміни на користь торгівлі України з європейськими країнами відбулися лише у їх структурі – сальдо зовнішньої торгівлі держави товарами як з країнами США, так і з країнами Європи (як власне і загальне сальдо) протягом останніх 15 років (за виключенням 2015 р.) залишається негативним (рис. 3).

Сальдо торгівлі товарами до країн США протягом аналізованого періоду коливається в діапазоні від -11035,4 (2011 р.) до -2394,7 (2014 р.) млн дол., причому мінімальне від'ємне сальдо торгівлі з РФ на рівні -1556,4 млн дол. зафіксовано у 2016 р., тобто вже після початку гострої фази зовнішньополітичного конфлікту між державами. Сальдо торгівлі товарами до країн Європи протягом аналізова-

ного періоду перебуває в межах від -11402,1 (2013 р.) до -2315,0 (2015 р.) млн дол. Слід взяти до уваги, що суттєве зменшення від'ємного значення сальдо торгівлі товарами у 2014–2015 рр., як з окремими групами країн, так в цілому, пояснюється не стільки поживленням зовнішньої торгівлі, скільки більш значним скороченням українського імпорту порівняно з експортом.

У продовження досліджень автора, викладених в роботі [9], оцінимо наявність позитивної або негативної тенденції у динаміці абсолютних і відносних показників торгівлі України товарами з окремими групами країн протягом 2005–2019 рр. Вихідні дані для розрахунку подано в табл. 3 та табл. 4.

Сутність алгоритму перевірки тенденції полягає у виявленні висхідних і низхідних серій у часовому ряді розвитку об'єкта. Висновок про існування тенденції робиться за результатами аналізу системи нерівностей:

$$\begin{cases} v(n) > [(2n-1)/3 - 1,96\sqrt{(16n-29)/90}] \\ l_{\max}(n) \leq l(n) \end{cases}, \quad (1)$$

де n – кількість спостережень для досліджуваного часового ряду розвитку об'єкта;

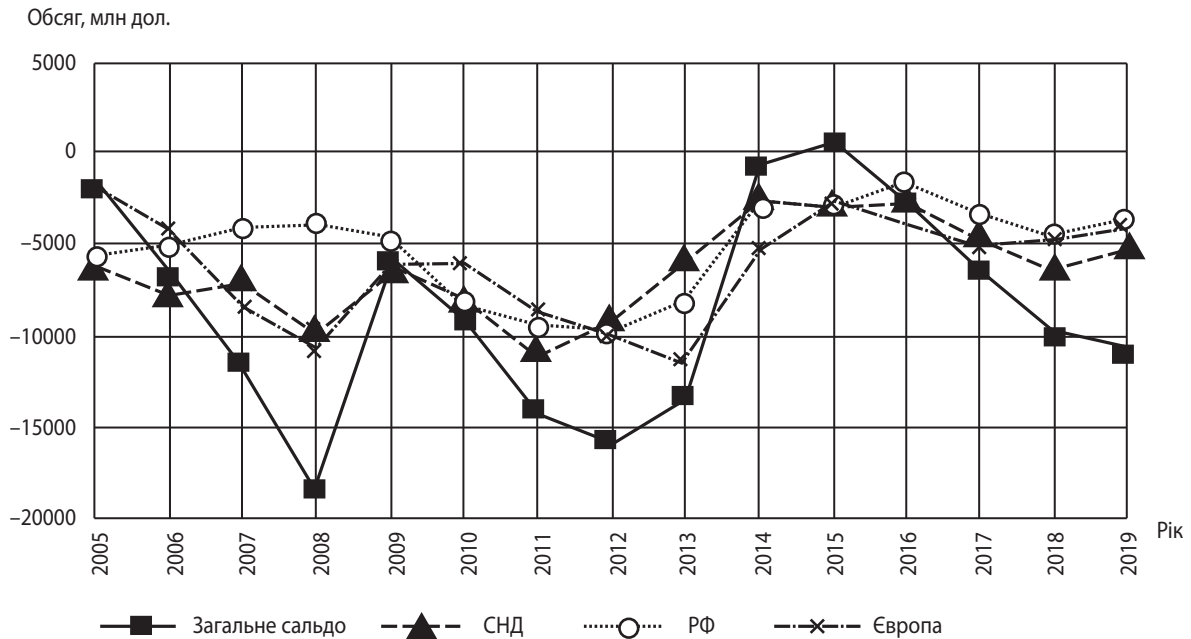


Рис. 3. Сальдо торгівлі України товарами у 2005–2019 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [8]

Таблиця 3

Вихідні дані для перевірки гіпотези про існування тенденції у структурі зовнішньої торгівлі України товарами з країнами Європи

Роки	Відносні показники торгівлі товарами з країнами Європи				Абсолютні показники торгівлі товарами з країнами Європи			
	Частка експорту у загальному обсязі, %		Частка імпорту у загальному обсязі, %		Обсяг експорту, млн дол.		Обсяг імпорту, млн дол.	
	Часовий ряд, %	Серії (q_i)	Часовий ряд, %	Серії (q_i)	Часовий ряд, %	Серії (q_i)	Часовий ряд, %	Серії (q_i)
2005	31,79		35,05		10881,4		12666,4	
2006	32,91	+	37,31	+	12625,5	+	16804,2	+
2007	29,97	-	38,02	+	14773,8	+	23048,9	+
2008	29,47	-	35,63	-	19732,8	+	30477,0	+
2009	25,86	-	35,73	+	10264,5	-	16233,8	-
2010	26,90	+	32,93	-	13829,6	+	20004,5	+
2011	26,96	+	32,76	-	18442,4	+	27065,9	+
2012	25,32	-	32,55	-	17424,0	-	27556,0	+
2013	27,19	+	37,18	+	17219,3	-	28621,4	+
2014	32,28	+	41,18	+	17398,3	+	22415,0	-
2015	34,14	+	40,86	-	13015,2	-	15330,2	-
2016	37,12	+	43,67	+	13496,3	+	17140,8	+
2017	41,38	+	46,21	+	17901,9	+	22922,4	+
2018	43,53	+	44,36	-	20606,0	+	25370,8	+
2019	41,45	-	41,12	-	20752,3	+	24996,2	-

Джерело: розраховано автором

$v(n)$ – кількість серій, тобто послідовностей розташованих посліпль однакових знаків у часовому ряді розвитку об'єкта;

$l_{\max}(n)$ – протяжність найбільш довгої серії;

$l(n)$ – табличне значення, залежне від кількості спостережень ($l(n)$, якщо $n \leq 26$).

Вихідні дані для перевірки гіпотези про існування тенденції у структурі зовнішньої торгівлі України товарами з країнами СНД

Роки	Відносні показники торгівлі товарами з країнами СНД				Абсолютні показники торгівлі товарами з країнами СНД			
	Частка експорту у загальному обсязі, %		Частка імпорту у загальному обсязі, %		Обсяг експорту, млн дол.		Обсяг імпорту, млн дол.	
	Часовий ряд, %	Серії (q _t)	Часовий ряд, %	Серії (q _t)	Часовий ряд, %	Серії (q _t)	Часовий ряд, %	Серії (q _t)
2005	31,35		47,13		10730,6		17029,3	
2006	33,01	+	44,82	-	12663,5	+	20184,6	+
2007	37,76	+	42,18	-	18614,6	+	25569,5	+
2008	35,56	-	39,25	-	23809,4	+	33569,4	+
2009	33,94	-	43,34	+	13472,9	-	19692,6	-
2010	36,46	+	43,95	+	18740,6	+	26697,4	+
2011	38,27	+	45,05	+	26177,0	+	37212,4	+
2012	36,77	-	40,70	-	25302,6	-	34452,6	-
2013	34,87	-	36,29	-	22077,3	-	27941,6	-
2014	27,61	-	31,74	-	14882,2	-	17276,9	-
2015	20,47	-	27,95	-	7806,1	-	10485,5	-
2016	16,59	-	21,82	-	6031,5	-	8565,4	-
2017	15,99	-	23,14	+	6916,4	+	11477,9	+
2018	14,84	-	23,10	-	7025,2	+	13209,1	+
2019	13,49	-	19,54	-	6755,1	-	11877,9	-

Джерело: розраховано автором

Якщо порушується система нерівностей (1), то гіпотеза про відсутність тренду відкидається з довірчою ймовірністю 0,95.

Система рівнянь для перевірки гіпотези про існування тенденції у динаміці відносних та абсолютних показників зовнішньої торгівлі України товарами має вигляд:

$$\begin{cases} \nu(n) > [(2 * 15 - 1) / 3 - 1,96 \sqrt{(16 * 15 - 29) / 90}] \\ l_{\max}(n) \leq 5 \end{cases} \rightarrow \begin{cases} \nu(n) > 6,66 \\ l_{\max}(n) \leq 5 \end{cases} \quad (2)$$

Результати перевірки гіпотези про існування тенденції у структурі зовнішньої торгівлі України товарами протягом 2005–2019 рр. подано в табл. 5. Як видно з таблиці, протягом 2005–2019 рр. гіпотеза про існування тенденції може бути однозначно підтверджена в динаміці всіх абсолютних і відносних показників зовнішньої торгівлі України товарами з країнами СНД. З огляду на протяжність найдовших серій спадаючих значень, які складають від 5 до 8 років для конкретних показників, можна стверджувати, що торгівля з країнами СНД зменшується як у відносному (частка експорту й імпорту в загальній структурі), так і в абсолютному (обсяги експорту та імпорту) вимірах. Тенденція до зменшення обсягів торгівлі України з країнами СНД є цілком очікуваною в умовах інтенсифікації дискримінаційних заходів щодо української продукції з боку Росії як ключової держави Митного союзу.

Водночас за більшістю показників торгівлі України з країнами Європи не може бути підтверджена тенденція до зростання. Виключення становить частка експорту – за цим показником протягом 2013–2018 рр. зберігалася тен-

денція до зростання, яка була порушена у 2019 році. Тобто за наявності підтвердженої тенденції до скорочення обсягів торгівлі з країнами СНД зростання українського експорту до країн Європи відбулося лише у відносному (структурному) вимірі і може вважатися саме наслідком зменшення зовнішньоторговельного обігу з країнами СНД протягом останніх років.

Очевидним чинником негативного впливу на динаміку зовнішньої торгівлі України є запровадження Російською Федерацією економічних санкцій відносно української продукції. Запровадження та інтенсифікація торговельних обмежень негативно позначаються на обсягах зовнішньої торгівлі України з країнами СНД та утруднюють можливості ефективного міжнародного співробітництва держави в європейському регіональному просторі.

Висновки. Інтеграція національної економіки до європейських регіональних структур відбувається в умовах загострення україно-російських торговельних конфліктів на тлі соціально-політичної конфронтації держав. Активне використання Росією дискримінаційних заходів щодо

Таблиця 5

Результати перевірки гіпотези про існування тенденції у структурі зовнішньої торгівлі України товарами протягом 2005–2019 рр.

	Відносні показники		Абсолютні показники	
	Частка експорту у загальному обсязі, %	Частка імпорту у загальному обсязі, %	Обсяг експорту, млн дол.	Обсяг імпорту, млн дол.
<i>Показники торгівлі товарами з країнами Європи</i>				
Кількість серій $v(n)$	6	8	7	6
Протяжність найдовшої серії $I_{\max}(n)$	6	2	4	4
$v(n) > 6,66$	Ні	Так	Так	Ні
$I_{\max}(n) \leq 5$	Ні	Так	Так	Так
Порушення системи нерівностей (2)	Так	Ні	Ні	Так
Підтвердження гіпотези про існування тенденції	Так	Ні	Ні	Так
<i>Показники торгівлі товарами з країнами СНД</i>				
Кількість серій $v(n)$	4	5	6	6
Протяжність найдовшої серії $I_{\max}(n)$	8	5	5	5
$v(n) > 6,66$	Ні	Ні	Ні	Ні
$I_{\max}(n) \leq 5$	Ні	Так	Так	Так
Порушення системи нерівностей (2)	Так	Так	Так	Так
Підтвердження гіпотези про існування тенденції	Так	Так	Так	Так

Джерело: розраховано автором

української продукції негативно позначається як на обсягах двосторонньої зовнішньої торгівлі, так і на зовнішньоторговельних відносинах України з країнами СНД. Гіпотеза щодо наявності неухильного від'ємного тренду у динаміці абсолютних та відносних показників зовнішньої торгівлі України з країнами СНД отримала статистичне підтвердження за результатами використання алгоритму перевірки існування тенденції.

Водночас довготривала тенденція до збільшення показників торгівлі з європейськими країнами підтверджується лише для динаміки частки українського експорту до країн Європи в його загальній структурі. Зовнішньоторговельна інтеграція України до європейського простору відбувається в умовах набуття російськими торговельними обмеженнями системного характеру, подолання наслідків яких потребує виваженої торговельної політики з метою запобігання подальшій ескалації міждержавних торговельних конфліктів.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є надання кількісної оцінки впливу дискримінаційних заходів на національну економіку та розроблення рекомендацій щодо формування інтеграційних пріоритетів України на основі ефективної взаємодії з європейським і світовим економічним простором.

ЛІТЕРАТУРА

1. Qureshi M. S. Trade and the neighbor's war. *Journal of Development Economics*. 2013. Vol. 105. P. 178–195.
2. Madies T., Laurila H., Golliard M. Economic Sanctions: Embargo on Stage. Theory and Empirical Evidence. Fribourg : Universitas Friburgensis, University of Tampere, 2013. 127 p.
3. Войтов С. Г. Торговельні санкції Росії проти України: аналіз причин та наслідків. *Стратегія розвитку України*. 2015. № 2. С. 56–61.
4. Дугінець Г. В., Павлишина К. Санкції у зовнішній торгівлі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 6. С. 5–17.
5. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017 № 17. С. 10–16.
6. Серпухов М. Ю. Обґрунтування інтересів учасників торговельних війн у міжнародній практиці. *Економіка розвитку*. 2013. № 3 (67). С. 106–110.
7. Шнипко О. С. Торговельні війни в умовах глобалізації: значення для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 21. С. 4–5.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Калюжна Н. Г. Інтеграційні пріоритети зовнішньої торгівлі України товарами: ретроспектива та тенденції розви-

тку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 11 (74). С. 81–86.

REFERENCES

Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Duhinets, H. V., and Pavlyshyna, K. "Sanktsii u zovnishnii torhivli" [Sanctions in Foreign Trade]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 6 (2019): 5-17.

Kaliuzhna, N. H. "Intehratsiini priorytety zovnishnyoi torhivli Ukrainy tovaramy: retrospektyva ta tendentsii rozvytku" [Integration Priorities of Ukraine's Foreign Trade in Goods: Retrospective and Development Trends]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 11 (74) (2015): 81-86.

Madies, T., Laurila, H., and Golliard, M. *Economic Sanctions: Embargo on Stage. Theory and Empirical Evidence*. Fribourg: Universitas Friburgensis; University of Tampere, 2013.

Panchenko, V. H. "Ekonomichni sanktsii yak instrument zovnishnyoi polityky v konteksti realizatsii natsionalnykh interesiv"

[Economic Sanctions as a Foreign Policy Tool in the Context of the Realization of National Interests]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 17 (2017): 10-16.

Qureshi, M. S. "Trade and the neighbor's war". *Journal of Development Economics*, vol. 105 (2013): 178-195.

Serpukhov, M. Yu. "Obgruntuvannia interesiv uchasyukiv torhovelnykh viin u mizhnarodnii praktytsi" [Substantiation of Interests of Participants of Trade Wars in International Practice]. *Ekonomika rozvytku*, no. 3 (67) (2013): 106-110.

Shnypko, O. S. "Torhivelni viiny v umovakh hlobalizatsii: znachennia dlia Ukrainy" [Trade Wars in the Context of Globalization: Importance for Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 21 (2011): 4-5.

Voitov, S. H. "Torhovelni sanktsii Rosii proty Ukrainy: analiz prychnyn ta naslidkiv" [Russia's Trade Sanctions against Ukraine: a Cause and Effect Analysis]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy*, no. 2 (2015): 56-61.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2020 р.

■